

Theoretische und empirische Genderlinguistik in
Bosnien, Kroatien und Serbien
Simone Rajilić i Roswitha Kersten–Pejanić
Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe, Band 12
Verlag Otto Sagner, München – Berlin, 2010., 227 stranica

Knjiga *Theoretische und empirische Genderlinguistik in Bosnien, Kroatien und Serbien* nastala je u sklopu projekta *Gender und Sprache in Südosteuropa: Sprachliche Manifestationen von Genderkonzeptualisierungen in Albanien, Kroatien und Serbien* koji su autorice pokrenule u proljeće 2010. godine pod vodstvom prof. dr. Antje Lann Hornscheidt i prof. dr. Christiana Voša na Humboldtovu sveučilištu u Berlinu. Projekt se bavi pitanjima jezične politike, aktualnom društveno-političkom problematikom u zemljama jugoistočne Europe te napose rodnom perspektivom u istraživanim jezicima i društvima na dvije analitičke razine – razini produkcije i razini percepcije. Knjiga obuhvaća dvije opsežne cjeline, odnosno opise dviju studija. Prva cjelina (str. 17–99) pod naslovom *Gendergerechte Sprache in Kroatien und Serbien im Kontext der EU-Integration* Roswithe Kersten–Pejanić sastoji se od uvoda, četiri poglavlja i zaključka, dok druga cjelina (str. 101–201) *Geschlechtsspezifisches Fluchen? Eine empirische Studie in Bosnien und Herzegowina* Simone Rajilić, uz četiri poglavlja i zaključak, sadržava i popis tablica i grafikona iz teksta te priloge. Prvoj cjelini prethodi *Predgovor* Christiana Voša i *Uvod* koji su napisale autorice, a knjigu zaključuje opsežna bibliografija (str. 203–227) u kojoj se, kako ističu autorice, ne navodi samo korištena literatura, već je njezina svrha potaknuti znanstvenike na daljnja istraživanja.

U uvodnome dijelu autorice obrazlažu razloge postavljanja rodnih pitanja unutar jezikoslovlja. Ističu da je u obje studije u ovoj knjizi riječ o rodnolingvističkoj analizi koja nadilazi teorijske okvire i zahvaća jezičnu uporabu. Osim pitanja uporabe diskriminirajućeg i seksističkog jezika i psovki, autorice se usmjeravaju na politički kontekst te stavove ispitanica i ispitanika. Ujedno naglašavaju važnost razumijevanja društvenih procesa i prilagodavanja promjenama u društvu koje su zahvatile zemlje jugoistočne Europe. Autorice nadalje navode dosadašnja istraživanja o ovoj tematici na području spomenute regije, kao i napore koje nevladine udruge i organizacije ulažu ne bi li podigle svijest o važnosti razvijanja rodne osjetljivosti u jeziku.

U prvome dijelu knjige Roswitha Kersten–Pejanić preispituje ulogu rodno korektne jezične uporabe u političkom kontekstu Hrvatske i Srbije i približavanja Europskoj Uniji. Autorica smatra da se Hrvatska svojski trudi postati članicom Europske Unije te je ovo idealno vrijeme za rješavanje i ovakvih jezičnopolitičkih pitanja, a slična je situacija i u Srbiji.

U prvome poglavlju *Gender und Sprache: Feministische Sprachkritik und Genderlinguistik* (str. 25–45) autorica daje prikaz razvoja rodne teorije unutar jezikoslovlja. Posebno se osvrće na područja istraživanja feminističke kritike je-

zika. Detaljno objašnjava pojmove *prototip* i *stereotip* i izlaže njihovo tumačenje prema različitim teorijama. Jedno od ključnih opažanja jest da se muški rod poima kao neutralan, a da je ženama katkad čak ugodnije kad im se obraćaju u muškom rodu, odnosno u muškom obliku, jer se u tom slučaju ne osjećaju kao »posebna podvrsta«.

Drugo poglavlje *Gendergerechte Sprache im Rahmen der EU-Gleichstellungspolitik* (str. 46–64) govori o (jezičnoj) politici Europske Unije i odnosu pojedinih zemalja članica prema rodnoj problematici. Autorica iznosi primjere Njemačke, Švicarske, Grčke, Italije i Španjolske, a spominje i situaciju na tržištu rada u nekim skandinavskim zemljama. Nameću se pitanja bavi li se EU u zadovoljavajućoj mjeri problemom jezične diskriminacije te treba li se ovim problemom baviti na naddržavnoj razini.

Na početku trećega poglavlja *Aspekte genderlinguistischer Forschung in den slawischen Sprachen* (str. 65–80) navedeni su znanstveni prilozi i članci iz područja slavistike koji obrađuju ovu problematiku. Posebno se izdvaja istraživanje Karin Tafel o nazivima za žene i muškarce u starocrkvenoslavenskoj. Rezultati ovog istraživanja upućuju na sličnosti s »modernim« jezicima: muški se oblici odnose na jednog muškarca, više muškaraca ili na skupinu koja se sastoji i od žena i od muškaraca te tako imaju »širu funkciju«. Stoga se muški oblici rabe u neutralnom, neobilježnom smislu, dok su ženski oblici automatski obilježeni. Autorica govori o diskriminaciji žena u slavenskim jezicima, a posebno se osvrće na hrvatski i srpski. Osim toga spominje ruske i poljske primjere te pojam *homo balcanicus* kojim zorno ilustrira patrijarhalno društvo i položaj muškarca u takvome društvu.

U četvrtom poglavlju *Genderpolitik und politische Sensibilisierung für sexistische Sprachnormen. Kroatien und Serbien im Spiegel der EU-Gleichstellungspolitik* (str. 81–96) autorica ističe kako je već provjerena formula primjenjiva i u slučaju Hrvatske i Srbije. Naime, što je neka država bliža EU, formalne su pretpostavke za razvoj politike ravnopravnosti spolova unutar zemlje naprednije. Autorica je uvjerenja da bi, kad bi Hrvatska uložila veće napore u poticanje ravnopravnosti spolova, mnogo lakše postala članicom EU-a. To se posebno odnosi na nejednak pristup tržištu rada. No valja naglasiti da zakonska promjena nužno ne podrazumijeva promjene u društvu; dok pojedinci ne promijene način razmišljanja, nijedan zakon neće osvijestiti društvo.

U zaključku (str. 97–99) autorica još jednom naglašava ulogu jezika u društvu te nužnost senzibiliziranja javnosti za rješavanje ovih problema. Ističe da i znanstvenici i (nacionalna) politika pritom mogu odigrati ključnu ulogu.

Drugi dio knjige bavi se psovkama iz rodne perspektive. Simone Rajilić spominje kako mnogi znanstvenici iz područja južne slavistike u svojim radovima polaze od pretpostavke da je psovanje karakteristično za jezik muškaraca, odnosno da muškarci psuju više nego žene. No autorica upozorava na nedostatak empirijskih istraživanja koja bi potkrijepila ovakvu tvrdnju. Stoga je, nakon što je kritički prikazala teorijsku okosnicu i osvrnula se na postojeće polemike o ovoj temi, iznijela rezultate vlastitog istraživanja. Naime, autorica je u Bosni i Hercegovini provela pismenu anketu koja je pokazala da su spomenute tvrdnje posljedica rodnih stereotipa i predrasuda te da u slučaju njezinih ispitanika i ispitanica nema bitnih razlika s obzirom na spol.

U prvome poglavlju »*Männliches*« und »*weibliches Sprechen*«? – *Forschung über einen geschlechtsspezifischen Gebrauch von Sprache* (str. 108–124) autorica daje pregled istraživanja i pitanja koja su se otvarala u sklopu istraživanja razlika u govoru žena i muškaraca. Tvrdi da su se moguće razlike dosad istraživale na razini fonologije, sintakse, semantike, pragmatike te u analizi diskursa. Autorica obrazlaže dvije hipoteze, tzv. hipotezu deficita (njem. *Defizithypothese*) i hipotezu diferencije (njem. *Differenzhypothese*), koje upućuju na razlike u jezičnoj uporabi između žena i muškaraca te razmatra ulogu rodnih stereotipa u istraživanju govora.

Dok je u drugome poglavlju *Zur Forschung in der Südslawistik* (str. 125–131) pozornost usmjerena na jedno istraživanje, Ljiljane Hinrichtsa i Uwea Hinrichtsa o jeziku žena u Srbiji, u trećem se poglavlju *Geschlechtsspezifisches Fluchen* (str. 132–146) komentiraju rezultati empirijskih istraživanja o uporabi psovki i vulgarizama u govoru žena odnosno muškaraca u više europskih jezika. Unatoč tvrdnjama da žene primjerice izbjegavaju uporabu slenga i vulgarizama, autorica smatra da u tom pogledu nema većih razlika između žena i muškaraca, posebice kod mlade generacije. Također navodi neke primjere koji se spominju u radovima o psovka na prostoru bivše Jugoslavije.

Četvrto je poglavlje *Studie: Vulgärsprache und Geschlecht in Bosnien und Herzegowina* (str. 147–194) posvećeno autoričinu istraživanju. Autorica je u ožujku 2007. godine provela anketu u kojoj je sudjelovalo 60 ispitanica i ispitanika iz Bosanskog Novog / Novoga Grada. Cilj istraživanja bio je ispitati ima li razlika između žena i muškaraca kod uporabe vulgarizama i psovki. Osnovni parametri u istraživanju bili su spol, dob, stupanj obrazovanja, mjesto iz kojeg potječu roditelji te religija. Za razliku od istraživanja provedenih za njemački, engleski ili danski jezik koja su pokazala da je psovanje obilježje jezika muškaraca, u ovome se istraživanju takva tvrdnja povezuje s predrasudama. Općenito govoreći, žene psuju, a vulgarizmi se neće pronaći samo u govoru muškaraca. Autorica je uočila da su dob i religioznost čimbenici koji imaju veoma važnu ulogu.

U zaključku (str. 195–196) autorica još jednom sažima rezultate svoga istraživanja i naglašava da su čak neke studije u engleskome jeziku pobile već ustaljenu tezu da uporaba vulgarizama ovisi o spolu. No također ističe nužnost provođenja dodatnih istraživanja i poziva na znanstvene diskusije o ovoj temi.

Ova je knjiga veoma važna, ne samo u jezikoslovnom već i u društveno-političkom kontekstu. Osim što nas gotovo na svakoj stranici podsjeća na simboličku snagu jezika, vrijedan je prilog rodnoj teoriji i rodnoj perspektivi u jeziku. Uz teorijsku okosnicu, autorice nam donose rezultate empirijskih istraživanja, a njihova promišljanja uvelike nadilaze okvire jezikoslovlja zadirući u goruće društvene i političke probleme koji more većinu država jugoistočne Europe. Posebna se vrijednost ove knjige krije u otvorenim porukama i smjernicama koje nisu namijenjene samo znanstvenicima i političarima, već i pojedincima i društvu.

Aleksandra Šćukanec